

Hör på mig!
Om en skivstudio i museets samlingar

Peter Du Rietz

DEN 28 AUGUSTI 1959 besökte en ung man Gröna Lund i Stockholm tillsammans med sin flickvän. Hans stora dröm var att slå igenom som artist och därför hade han sin gitarr med sig vart han gick, så även nu. Efter att ha åkt Centrifugen styrdes stegen mot ett litet hus på tivoliområdet. Utanför huset kunde de se en ljus- och neonskylt där det stod "HPM – HÖR PÅ MEJ". När de lyssnade kunde de från två stora högtalare höra en röst med finsk brytning göra reklam för att de skulle komma in i huset och spela in en egen skiva.

– Ja, mina damer och herrar. Vi talar från grammofoninspelningsstudion. Då ni är här på Gröna Lund så får ni vara med om mycket roligt och ni får se världsberömda artister uppträda. Visst skulle ni gärna axla deras mantel om inte annat så för en liten stund. Det är inte omöjligt, det går faktiskt att ordna saken här hos oss. Stig in i någon av våra studior, där kan ni uppträda framför mikrofonen och det ni gör blir förevigat på en grammofonskiva – kan den finska rösten lockande ha argumenterat enligt handskrivna dokument som hittades många år senare.[1]

LILLSYRRANS UNDULAT

Det blev två låtar – Kverulanten och Lillsyrrans undulat. Denna inspelning var bara en av tusentals andra som gjordes på lackskivor i den lilla studion under

< Så här kunde stämningen vara i bröderna Afanasjews studior. Bild Pressens bild.

Leo Aftén arbetade även som dekoratör och formgav skyltar, bland annat de skyltar som prydde inspelningsstudion på Gröna Lund. Tekniska museets samlingar (TM 43832).

somrarna på 1950- och 60-talen. Vissa trädde in i studion med drömmar, andra som en följd av vadslagning, några hade specifika syften och åter andra gjorde det som något att skratta åt under en blöt kväll på Gröna Lunds olika värdshus. De flesta inspelningar är idag bortglömda och möjligen skulle även minnet av denna inspelning tyna bort, om det inte vore så att den unge mannen, som gjorde sin första skivinspelning den där augustidagen 1959, slog igenom som artist fem år senare. Hans namn var Cornelis Vreeswijk.[2]

Finlandssvensken i studion hette Leo Aftén och han både ägde och drev studion fram till dess att den lades ner 1969. Skylten och studioutrustningen finns sedan 2002 bevarade i Tekniska museets samlingar, som en gåva från Leo Afténs dödsbo.[3]

MUSIKSTUDIO VANLIG PÅ TIVOLI

Vem var då denne Leo Aftén och vad är det som gör att Tekniska museet har tagit in hans gamla musikstudio i sina samlingar? Trots Cornelis Vreeswijks betydelse för svenskt kulturliv är det inte huvudsakligen denna, hans första inspelning som gör att vi väljer att bevara musikstudion. Anekdoten om den unge Cornelis spelar här mest en illustrativ roll för att ge ett exempel på hur studion har använts och vilken roll den har spelat för några generationer stockholmare. Studion går att förstå i ett teknikhistoriskt sammanhang av en tid innan billiga kassettbandspelare gjorde det möjligt att på ett enkelt sätt spela in sig själv. Musikstudior med lackskivsinspelning var ett inte ovanligt inslag i tivoliområdenas nöjesutbud vid mitten av 1900-talet. Med verksamheten i studion som ingång rullas även ett stycke svensk musikhistoria upp.

Leo Aftén föddes som Leo Afanasjew i Helsingfors 1913 och var son till Waldemar Afanasjew, direktör vid det 1930 öppnade varuhuset Stockmanns. Både Leo och hans fem år äldre bror Georg for detta år till Stockholm för att arbeta med skylt- och dekorationsarbeten under Stockholmsutställningen. De hade redan erfarenhet av den sortens arbete från Stockmanns och fick i Stockholm arbete på företaget AB Snabb-Skylt. Företaget gick dåligt och kunde inte betala ut full lön. Georg, som spelade violin och saxofon sedan tidigare, började nu spela i konditoriorkestrar för att dryga ut kassan. Samtidigt började en ny musikstil vinna allt mer gillande hos en ung generation och när Louis Armstrong besökte Sverige 1933 formligen exploderade intresset för denna musikstil –

Skivetiketter från BRA-studio, Din Egen Röst och HPM-studio. Tekniska museets arkiv.

jazzen. Saxofon blev ett allt mer gångbart instrument och Georg var nu med om att bilda jazzorkestern Ramblers, där även lillebror Leo fick vara med.

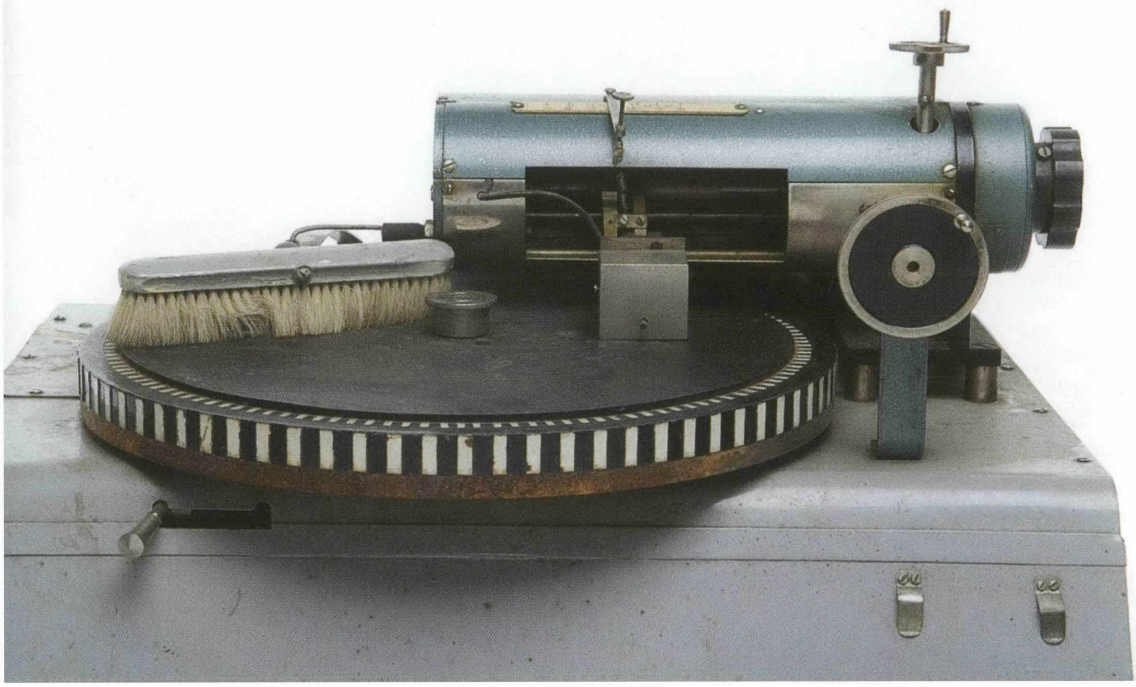
Möjligheterna att repetera tillsammans var dock begränsade och för att komma ifrån problemet ordnade man en egen repetitionslokal på Högbergsgatan i Stockholm. Lokalen låg i ett ruffigt område och för att komma in måste man klättra upp på en stege. Med tiden började även andra orkestrar söka sig dit. Även de hade problem med repetitionslokaler men fick här en möjlighet att hyra in sig för en billig penning. Uthyrningsverksamheten blev så populär att man efter en kort tid flyttade till bättre lokaler på Högalidsgatan 33, där man var i fyra år tills huset revs. Efter en tids sökande fann man 1938 en ny lämplig lokal på Lilla Nygatan 14. Detta kom att bli en legendarisk adress i svensk jazzhistoria.

BRA LJUD I BRA-STUDION

Inledningsvis fick Leo sköta det mesta av verksamheten i studion. Storebrodern Georg var mer aktiv som musiker och reste runt med sin orkester, som nu hette Cubanero-orkestern och spelade rumba. Leo bytte i detta läge efternamn till Aftén, medan Georg behöll namnet Afanasjew.

Studioverksamheten gick så bra att bröderna omkring 1940 bildade firman BRA-studio. Namnet stod för Bröderna Aftén-Afanasjews studio, men det var även en ordlek där man ville framhålla studions kvalitet. Förutom att hyra ut stu-

Ett av de två graververken som graverade lackskivor i studion på Gröna Lund. I Tekniska museets samling från HPM-studion finns även bland annat studions förstärkare, ljudmixer, mikrofoner och bandspelare. Tekniska museets samlingar (TM 43833).

dions tre repetitionslokaler införskaffade bröderna även musikinstrument som de hyrde ut. De drev också en musikskola för nybörjarmusiker med lärare som violinisten Hasse Kahn och dragspelaren Andrew Walter. För att eleverna skulle kunna kontrollera sina framsteg skaffade man en inspelningsanläggning för lackskivor. Med denna teknik spelade man in enstaka skivor. Det var alltså inte fråga om några massupplagor, varje skiva var unik även om det gick att kopiera skivorna till andra lackskivor, men då med något sämre ljud.[4]

KLAGOLÅT FRÅN DAM I GRANNPORTEN

Repetitionstiderna låg på kvällarna i två pass om två och en halv timme mellan halv sju och halv tolv. Det senare passet var inte alltid populärt hos grannarna. Aktiviteterna i lokalen var ljudliga och efter några år på Lilla Nygatan klagade en dam i grannporten till hälsovårdsnämnden. Efter att de ljudisolerat lokalen fortsatte klagomålen komma in från den gamla damen och bröderna fick göra ytterligare isoleringsarbeten. Detta räckte inte och 1944 ålades bröderna av Överståthållarämbetet att stänga studion klockan tio på kvällen. Nu kallade bröderna in en ljudspecialist som gav ett gott betyg åt ljudisoleringen och även hälsovårdsnämnden kunde konstatera att ljudvolymen var tillräckligt låg för att grannar inte borde kunna störas. Framöver fick studion hållas öppen även efter tio på kvällarna. Detta var viktigt för bröderna, som menade att hälften av intäkterna skulle gå förlorade om man inte kunde hålla studion öppen under sena kvällar.

HARRY BRANDELIUS, PUTTE WICKMAN OCH GEORG RIEDEL

Parallellt med studioverksamheten fortsatte bröderna att göra reklam- och dekorationsarbeten. Bland annat stod Leo för dekorationerna på Bal Palais och Zanzibar, två kända danslokaler i Stockholm. Med denna kompetens i kombination med studioverksamheten, kunde man erbjuda orkestrar ett helt paket som inkluderade repetitionslokal, inspelningsmöjligheter, musikskola, instrumentuthyrning samt specialtillverkade notställ och skyltar. Eftersom bröderna var tidigt ute med att erbjuda egna inspelningar var konkurrensen inte särskilt stor. Studion var ofta fullbokad och de gjorde sig ett namn inom Stockholms musikerkretsar. Bland de lackinspelningar från BRA-studio som Leo Aftén lämnat

efter sig och som nu förvaras på Statens ljud- och bildarkiv, återfinns inspelningar med artister som Harry Brandelius (1938), Charles Redland (1940, 1944), Putte Wickman (1946, 1953), Delta Rhythm Boys (1949), Lars Gullin (1949) och Georg Riedel (1949). Förutom dessa har många andra kända namn inom svensk populärmusik under 1900-talet spelat i studion vid något tillfälle. Leo Aftén själv hävdade i en intervju 1983 att även Louis Armstrong och Duke Ellingtons orkester var där och "jammade" under något av sina stockholmsbesök.[5]

BRÖDERNA TOG ÖVER GRÖNA LUND-STUDION 1956

Mannen som hade tillverkat studions första svenska inspelningsaggregat, Erik Lindström, drev en egen studioverksamhet på Gröna Lund under 1950-talets första hälft. Den hette "Din egen röst", ett namn den hade gemensamt med ytterligare en studio som låg på Regeringsgatan i Stockholm. Vid mitten av 1950-talet frågade han bröderna om de ville ta över studion. Leo och Georg såg Gröna Lund som en lämplig plats att nå ut till nya kunder för att marknadsföra BRA-studio och löste därför ut Lindström 1956. Med studion i Gamla stan hade de etablerat sig i musikerkretsar. Genom Gröna Lund ville de nu även få kunder bland vanligt folk som kunde behöva spela in sig själva eller som ville förverkliga en slumrande dröm.

Lokalen bestod av två studiorum med tillhörande uppspelningsrum, ett apparatrum med ett stort fönster ut till kön med kunder utanför byggnaden, och två hallar där man kunde ta in kunderna. Till detta kom även ett instrumentförråd. Hela studiobyggnaden var inte större än cirka 30 kvadratmeter. Själva studioutrustningen, som Erik Lindström tillverkat själv, bestod av två graververk och två förstärkare. Till detta kom ett antal högtalare och mikrofoner, samt en mängd musikinstrument, bland annat två pianon till utlåning. Graververken klarade att spela in 78- och 45-varvsskivor och efter trimning kunde man även gravera skivor för 33 1/3 varv, hastigheten för vanliga lp-skivor.

> Under somrarna på 1960-talet spelades tusentals skivor in på HPM-studion. Bröderna formgav själva studions skivetikett och omslag. Hur många sådana kan idag finnas i olika källar- och vindsförråd? Mannen på bilden är Leo Aftén. Tekniska museets arkiv.

H.P.M. - HÖR PÅ MEJ - H.P.M.

F. D. B. R. A. RECORD

heter skivan, vilken ger Er möjligheter att själv spela, sjunga eller tala in Er egen grammofonskiva. Den egna inspelningen på **H. P. M.** — Skivan kan användas till otroligt många ändamål. En ypperlig kontroll vid bl. a. studier av musik, sång och tal, hör "Din Egen Röst". Som prov vid sökande av engagemang, glada överraskningar vid fester, högtidstal vid uppvaktningar i stället för telegram. Hälsningar till vänner världen runt, ljudeffekter för teater och film, affärsreklam m. m., m. m. Skivan blir ett bestående och värdefullt minne. På vår studio (f. d. B. R. A. - STUDIO) står vi till Er tjänst med övningssalar, band- och skivinspelningar av högklassig kvalitet. **Vi kopierar även från tonband till skivor.** Dansmusikskola, orkesterreklam o. a. musikservice. Ni kan med fullt förtroende vända Er till oss med Edra musikproblem. Upplysningar, omgående per telefon.

AFTÉN & Co. - H. P. M. - ETABL

TEL. 21 43 42, 46 19 34. - ÖPPET DAGLIGEN A

TID! - FILIAL: STUDION HÖR PÅ MEJ GRÖNA LU

Huvudansvarig för Gröna Lund-studion blev Leo medan Georg skötte studion på Lilla Nygatan, som höll en högre kvalitet på inspelningarna. Så var det säkert tänkt att fortsätta om inte Georg insjuknat i cancer. Han dog 1959 och lämnade därmed den bedrövade brodern Leo ensam med två studior. Leo döpte nu om Gröna Lund-studion till HPM – Hör på mig. Namnet spelar naturligtvis på människors önskan till upptäckt, att synas och höras och att uppskattas för detta. Studion blev en kanal för drömmar. Många, men inte alla som kom till studion, hade dessa drömmar. Ett fåtal var dessutom stora talanger som senare skulle lyckas. Cornelis Vreeswijk var en av dessa. Vid ett annat tillfälle fick studion besök av en ung tjej som var så duktig att Aftén rekommenderade henne och hennes föräldrar att uppsöka ett skivbolag eller rent av Sveriges Radio. En tid senare såg han henne på tv i skärgårdsmiljö med en S:t Bernhardshund. Hennes namn var Maria Johansson och hon blev känd för hela svenska folket som "Tjorven". Det var med dessa närmast legendbetonade framgångssagor som Leo Aftén drev sin studioverksamhet och lockade sin publik.

SISTA LÅTEN SPELADES IN 1969

I det dagliga arbetet i studion fick sonen Robert ofta hoppa in och hjälpa till med bokningar, men själva inspelningsarbetet skötte Leo själv. I övrigt hade Leo inga anställda, vare sig på Gröna Lund eller i Gamla stan. För att få allt att gå ihop blev det många sena kvällar och nätter. Vid mitten av 1960-talet började det kännas allt svårare att driva båda studiolokalerna, intresset sjönk från publiken och när ledningen för Gröna Lund höjde hyrorna och dessutom tog bort möjligheten för honom att spela reklam i sina högtalare ut på tivoliområdet, tackade Leo Aftén för sig och stängde studion. Säsongen 1969 blev den sista. Två år senare försökte han sälja studioutrustningen till Borgbackens tivoli i Helsingfors, som artigt avböjde. Tiden för tivolistudior var över. Det var inte längre ovanligt att folk ägde bandspelare med vilka man kunde spela in sig själva om det behovet fanns.

FLYTTEN TILL TEKNISKA MUSEET 2002

När huset på Lilla Nygatan 14 skulle rivas 1972 sades BRA-studio upp och Leo Aftén la ner sin studioverksamhet. Före uppsägningen hade han haft tankar på

att starta ett skivbolag men istället gick han över till dekorationsarbetet på heltid.

Sedan stängningen av HPM-studion 1969 låg studioutrustningen från Gröna Lund i Leo Afténs sommarstugekällare i Gustavsberg innan den 2002 kom till Tekniska museet. Idag förvaras den i museets magasin, men ambitionen är att i våra utställningar någon gång kunna bygga upp en rekonstruktion av studion vars utrustning präglat så många människors drömmar om framgång och popularitet – både i lack och i fantasin.

NOTER

1 Tekniska museets arkiv.
2 Berättelsen om Cornelis Vreeswijks Gröna Lundbesök är i stort hämtad från Aftonbladets intervju med hans dåvarande flickvän Rigmor Granat, Aftonbladet 14 oktober 1998.
3 Tillsammans med dessa föremål skänktes även ett antal dokument och anteckningar rörande BRA-studio och HPM-studio. Denna artikel bygger huvudsakligen på dessa dokument, som idag förvaras i Tekniska museets arkiv.
4 Nyquist (2001).
5 Intervju med Leo Aftén 1983, av Jan Bruér och Martin Wester. Originalinspelningen av intervjun förvaras på Svenskt visarkiv, jazzavdelningen. Jens Lindgren, föreståndare för jazzavdelningen hävdar att Louis Armstrongs olika Stockholmsbesök är väl dokumenterade och att han därför är tveksam till Afténs påstående om jazzlegendens besök på BRA-studio.

KÄLLOR

Statens ljud- och bildarkiv.
Svenskt visarkiv, jazzavdelningen.
Tekniska museets arkiv och föremålssamling.

LITTERATUR

Nyquist, B, "Svensk Jazzforskning – jungfruelig mark för historieskrivare" i *Svensk Jazz*, Stockholm, 2001.
Aftonbladet 981014.